

Palmyra. Het andere verhaal

Recensie

Theo de Feyter, *Palmyra. Heden en verleden van een ruïnestad* (Utrecht: Omni-boek, 2022), 311pp. ISBN 978 94 0191 990 0.

Sinds de verwoestingen die de strijders van de zelfuitgeroepen Islamitische Staat in de zomer van 2015 in de ruïnes van Palmyra (Tadmor in het Aramees en Arabisch) aanrichtten, is er een tsunami van studies over de Romeinse oasestad verschenen. Allerlei historici en archeologen publiceerden overzichtswerken over de geschiedenis van de stad in de oudheid en er verscheen een groot aantal congresbundels en specialistische studies gebaseerd op eerder archeologisch onderzoek. Zelfs voor historici met een langdurige interesse in de oase zoals ikzelf, is de recente belangstelling overweldigend. De vraag dringt zich dan ook op of er nog iets nieuws over Palmyra te vertellen valt. Het boek dat Theo de Feyter recentelijk publiceerde naar aanleiding van de reizen die hij in 2019 en 2021 naar de verwoestte ruïnestad maakte, is echter verfrissend anders dan wat er doorgaans over Palmyra gepubliceerd wordt. Allereerst is het een goed doorwrocht en genuanceerd betoog geschreven door iemand die persoonlijk nauw bij het land betrokken is. De Feyter komt als archeoloog, reisleider en beeldend kunstenaar al bijna veertig jaar in Syrië. Na afloop van de burgeroorlog was hij een van de eerste (en weinige) oudheidkundigen die terugging. De tekeningen die De Feyter tijdens deze reizen maakte en die gecombineerd met veel foto's dit boek illustreren, maken het tot een bijzonder en persoonlijk tijdsdocument. Ten tweede gaat dit boek over Palmyra over veel meer dan oudheden alleen. Het doel van de schrijver is in dit boek de vele verhalen die de ronde doen over Palmyra te vertellen. Het wordt daarmee tot een brede

cultuurhistorische studie die zeker niet alleen van belang is voor lezers die geïnteresseerd zijn in Palmyra of de oudheid.

De vele betekenissen die de ruïnes van de stad in de loop der eeuwen hadden en tot op de dag van vandaag hebben, passeren in zeven hoofdstukken de revue. De eerste twee hoofdstukken zijn redelijk standaard en dienen als context voor het meer atypische vervolg. Aan de hand van archeologische resten (hoofdstuk 1) en antieke teksten (hoofdstuk 2) geeft De Feyter een adequate samenvatting van het inmiddels welbekende verhaal over deze millennia-oude nederzetting bij de Efa-bron in de Syrische woestijn. Gelegen tussen het Romeinse Rijk in het Westen en het Parthische Rijk in het Oosten, kwam de oase in de eerste drie eeuwen van de christelijke jaartelling dankzij de karavaanhandel tot plotselinge en grote bloei, hetgeen tot uiting kwam in een unieke, hybride cultuur, waarvan de resten al sinds de zeventiende eeuw tot de verbeelding spreken. Het historisch overzicht is niet buitengewoon gedetailleerd maar is merendeels gebaseerd op recente publicaties en geeft de huidige stand van het onderzoek goed weer. De enige echte misstap is de verwijzing naar het zogenaamde heilige huwelijk tussen de koning en de priesteres van Bel dat tijdens het nieuwjaarsfeest in Babylon zou zijn geconsumeerd (p.73). Een dergelijk ritueel heeft in het derde millennium v.C. misschien in Sumer plaatsgevonden (hoewel de invulling mogelijk berust op een negentiende-eeuwse Europese fantasie) maar speelde zeker nooit een rol in Babylon, laat staan in Palmyra.

De hoofdstukken drie tot en met zeven gaan in op de cultuurhistorische, politieke en sociale implicaties van de ruïnestad. Hoofdstuk drie vertelt het verhaal over de herontdekking van Palmyra door Westerse reizigers aan het einde van de zeventiende eeuw. De Feyter staat uitgebreid stil bij de eerste en oudste voorstelling van de ruïnes, het panoramaschilderij dat in opdracht van Gisbert Cuper, burgemeester van Deventer, op basis van ter plekke gemaakte tekeningen door Gerard Hofstede van Essen werd gemaakt. Het onlangs gerestaureerde schilderij is te zien in het Allard Pierson in Amsterdam. Het vierde hoofdstuk bespreekt aan de hand van literatuur en beeldende kunst de cultuurhistorische betekenis van ruïnes in het algemeen en Palmyra in het bijzonder vanaf de achttiende eeuw tot heden. De uitleg over hedendaagse ‘warartists’ is met name interessant omdat De Feyter en zijn werk hier ook onder vallen en de kunstenaar hier uitlegt dat hij alleen zijn aanwezigheid ter plekke zichtbaar wil maken. Er is geen waardeoordeel verbonden aan zijn tekeningen en schilderijen (p. 168).

Deze houding van distantie typeert ook de toon in de laatste drie hoofdstukken, die deze recensent het interessantst en meest vernieuwend vindt. Het feit dat De Feyter een oordeel achterwege laat en slechts beschrijft en analyseert maakt deze hoofdstukken mijns inziens extra sterk en zet aan tot nadenken. In het vijfde hoofdstuk laat De Feyter zien dat de vernielingen van IS in Palmyra vooral een politieke reden hadden en gericht waren tegen het Syrische nationalisme van de Ba'at partij en het huidige regime. Het rijk van koningin Zenobia (267-272 als regent voor haar minderjarige zoon Wahballat) wordt door de Ba'at partij gezien als het prototype van het pan-Arabische rijk dat zij ambiëren. Vandaar dat de huidige president As'ad zich op billboards veelvuldig liet (en laat) portretteren met de zogenaamde triomfboog van Palmyra op de achtergrond. Gecombineerd met het feit dat hier een van de meest afschrikwekkende gevangenschappen van het regime stond, verklaart dit de verwoestingen en moordpartijen die IS in Palmyra aanrichtte.

Hoofdstuk zes beschrijft de geschiedenis van Palmyra als toeristische trekpleister vanaf de negentiende eeuw tot het uitbreken van de burgeroorlog in 2011. In het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw nam het toerisme in Syrië een enorme vlucht en De Feyter beschrijft de ontwikkelingsplannen die uit dit massatoerisme voortkwamen (pp. 218-224). Het feit dat de burgeroorlog dit alles verhinderde is een (klein) geluk bij een (heel groot) ongeluk. Een site als Petra in Jordanië laat zien waartoe dergelijke ontwikkelingen uiteindelijk kunnen leiden. De Feyter velt geen oordeel, maar duidelijk is dat dit een punt van aandacht is voor de toekomst. En die problematiek gaat natuurlijk veel verder dan Palmyra. Dat geldt ook voor de restauratie van Palmyra die in het zevende en laatste hoofdstuk wordt besproken. Dit hoofdstuk is grotendeels gebaseerd op de rondreis die De Feyter in 2021 maakte, tijdens welke hij de restauratiewerkzaamheden tekende en schilderde die dit hoofdstuk illustreren. Wederom is de situatie uiterst gecompliceerd. Vanwege de huidige boycot tegen het regime is nagenoeg geen van de voormalige archeologische partners bij deze werkzaamheden betrokken. Het gevolg is dat het nu vooral de Russische archeologen zijn die zeggenschap hebben over hetgeen in de toekomst met Palmyra zal gebeuren. Archeologen en erfgoed-specialisten staan voor een duivels dilemma. Ook hier onthoudt De Feyter zich van een oordeel en laat hij vooral zien hoe gecompliceerd de situatie is. Het maakt zijn beschrijving van het heden en verleden van de ruïnestad Palmyra tot een intrigerend boek, dat heel nadrukkelijk ook van belang is voor academici.

Lucinda Dirven
lucinda.dirven@ru.nl

